Weryfikacja hipotez statystycznych

JERZY STEFANOWSKI

Instytut Informatyki
Politechnika Poznańska

Plan wykładu

1. Metody wnioskowania statystycznego vs. metody opisu
2. Testowanie hipotez statystycznych
3. Standardowy schemat postępowania
4. Formułowanie hipotez
5. Przykład dydaktyczny
6. Przebieg typowego testu dla wartości średniej i jednej zbiorowości (rozkład normalny ze znaną wariancją)
7. Ryzyko popełniania błędu
8. Podsumowanie

1. Wnioskowanie a opis statystyczny

- Obserwacja statystyczna (dane):
  - pełne (zbiorowość generalna),
  - częściowe (próba → losowy dobór części jednostek ze zbiorowości).
- Na podstawie analizy próby chcemy wnioskować o całej zbiorowości!

Przykład:

- Analiza rozkładu dochodów świeżo wykształconych informatyków w Polsce.

Wnioskowanie statystyczne

- Wnioskowanie statystyczne opiera się na rachunku prawdopodobieństwa, a reguły tego wnioskowania są określone przez metody statystyki indukcyjnej.
- Główne działy wnioskowania statystycznego:
  - Estymacja (szacowanie nieznanych parametrów zbiorowości generalnej),
  - Weryfikacja (sprawdzanie) hipotez statystycznych.
- Pamiętaj, że decyzje podejmowane są w warunkach niepewności!
- Reprezentatywność próby losowej:
  - Przyjęcie założeń co do odpowiednich schematów losowania,
  - Określenia właściwej liczebności i struktury próby,
  - Wyznaczenia dopuszczalnych prawdopodobieństw popełniania błędów.

Opis a wnioskowanie statystyczne

<table>
<tr><td>Metody</td><td colspan="2">Opisu statystycznego 1</td><td colspan="2">Wnioskowania statystycznego 2</td></tr>
<tr><td>Analizy struktury zjawisk</td><td rowspan="3">Rozkłady empiryczne</td><td rowspan="2">Charakterystyki opisowe</td><td rowspan="3">Rozkłady teoretyczne</td><td rowspan="2">Estymacja parametrów</td></tr>
<tr><td>Analiza współzależności</td></tr>
<tr><td>Analiza dynamiki zjawisk</td><td>Grafika rozkładów</td><td>Weryfikacja (testowanie) hipotez</td></tr>
</table>

1. Bez uogólniania na zbiorowość
2. Na określonym poziomie istotności

Przykłady badań statystycznych prowadzonych w Polsce przy zastosowaniu metod reprezentacyjnych:

- W latach powojennych przeprowadzono w Polsce jednorazowe, reprezentacyjne badanie losowo dobranej próby mieszkańców na potrzeby przemysłu (odzieżowego, obuwniczego, itp..) wzorcowych typów budowy fizycznej człowieka.
- Cel → uzyskanie informacji liczbowej o pewnych cechach antropometrycznych ludności wg. różnych kategorii (wiek, płeć).
- Czy takie badania można było prowadzić dla wszystkich Polaków?

Więcej w A.Luszniewicz „Metody wnioskowania statystycznego”.

Wnioskowanie statystyczne – wybrane przykłady:

- Badania marketingowe,
- Badanie jakości partii towarów,
- Ocena jakości technologicznej produkcji,
- Badania skuteczności leków, nowych metod szkolenia, organizacji pracy,
- Badanie zależności między zmiennymi,
- …

Więcej, np. A.Luszniewicz „Metody wnioskowania statystycznego”.

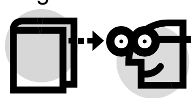

2. Weryfikacja hipotez statystycznych

- W estymacji → ocena wybranego parametru populacji.
- Obecnie → sprawdzenie pewnej hipotezy nt. poziomu nie znanego parametru albo co do postaci rozkładu zmiennej w populacji.
- Na podstawie informacji pochodzącej z próby będziemy podejmować decyzje czy przyjąć albo odrzucić hipotezę.
- Przykłady problemów badawczych dotyczących:
  - wartości badanych zmiennych,
    - np. średni wiek osób chorujących na pewną chorobę wynosi 45 lat.
  - porównania dwóch zbiorowości,
  - skuteczność oddziaływania pewnych bodźców, którym poddawane są te same grupy obiektów,
  - zależności między badanymi zmiennymi,
  - porównania rozkładów zmiennych.

Standardowy schemat postępowania

- **Krok 1**: Określenie hipotezy zerowej H_0 i hipotezy alternatywnej H_1.
- **Krok 2**: Identyfikacja statystyki testu i obliczenie jej wartości w oparciu o dane z próby.
- **Krok 3**: Wybór poziomu istotności α.
- **Krok 4**: Sformułowanie reguły decyzyjnej: określenie obszarów krytycznych i zasad odrzucenia hipotezy H_0.
- **Krok 5**: Podjęcie decyzji.

„Alfabet pojęć” w testowaniu hipotez:

- Hipoteza statystyczna.
- Hipoteza zerowa H_0 i alternatywna H_1.
- Test jednostronny i dwustronny.
- Statystyka testowa.
- Prawdopodobieństwo odrzucenia hipotezy zerowej.
- Obszary krytyczne rozkładu zmiennej.
- Błąd pierwszego rodzaju.
- Błąd drugiego rodzaju.
- Poziom istotności.
- Moc testu.

Hipotezy statystyczne

Przykład technologiczny (J.Koronacki str. 213)

- Dla stosowanej technologii produkcji stopu $\rightarrow$ średni poziom zanieczyszczeń μ promili.
- Czy wprowadzona nowa technologia obniży poziom zanieczyszczeń?

Powyższe stwierdzenia to hipotezy badawcze.

- Hipoteza badawcza wyrażona w j. naturalnym a hipoteza statystyczna.

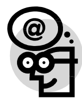

Hipotezy statystyczne

- Hipotezą statystyczną nazywamy każde założenie dotyczące parametrów lub postaci funkcyjnej rozkładu prawdopodobieństwa dla określonej populacji

Kendall, Buckland: Słownik terminów statystycznych.

- Hipotezy parametryczne i nieparametryczne.
- Testowanie hipotez
$\rightarrow$ wykorzystuje się parę dwóch hipotez; pierwsza, tzw. zerowa H_0 podlega weryfikacji i może być odrzucona na korzyść drugiej hipotezy H_1, nazywanej alternatywną.

Przykład dydaktyczny

- Dokładne toczenie tłoka pompy paliwa silnika samochodowego ma dawać średnicę pewnej części tłoka równą 7,5 mm.
  - Pożądana wartość średnia tych średnic θ_0 = 7,5mm.
- Problem badawczy – sprawdzenie, czy zużycie noża tokarki nie spowodowało zwiększenia wartości średniej θ badanych średnic tłoka.

<u>Testowanie hipotez</u>:

Hipoteza zerowa $H0$: $\theta = \theta_0$
Hipoteza alternatywna $H1$: $\theta > \theta_0$

Komentarz: W literaturze wartość oczekiwana ozn. μ_0

Co z tymi hipotezami?

- Hipotezy zerowa i alternatywna muszą się wykluczać.

Lecz

- Czy obu hipotezom przypisujemy taką samą wagę?
- Czy można je traktować „symetrycznie”?

- Dlaczego poddajemy hipotezę zerową w wątpliwość i chcemy ją odrzucić?

Zasady konstruowania hipotez i postępowania w ich weryfikacji

- Podobieństwo do reguły dowodzenia NIE WPROST (z łac. *ad absurdum*).
  - Aby pokazać, że prawdziwe jest twierdzenie (nazywane je hipotezą H_1) tworzymy jego negację (nazwijmy je H_0).
  - Zakładamy, że H_0 jest prawdziwe i sprawdzamy do jakich konsekwencji prowadzi przyjęcie tego założenia.
  - Jeśli wyniki są niezgodne (sprzeczne) z oczekiwaniami, to jest to dowodem na to, że przyjęte założenie jest fałszywe.
- Przykład badania inteligencji Piotra.

Wnioskowanie dedukcyjne a statystyczne

Wnioskowanie dedukcyjne	Wnioskowanie statystyczne
Formułujemy twierdzenie/hipotezę H_1, którą chcemy udowodnić	
Formułujemy negację H_1 w formie H_0	
Zakładamy, że H_0 jest prawdziwe i sprawdzamy do jakich konsekwencji prowadzi przyjęcie tego założenia.	
Jeśli konsekwencje przyjęcia założenia prowadzą do absurdu, odrzucamy założenie o prawdziwości H_0 i uznajemy prawdziwość H_1 za udowodnioną.	Jeśli konsekwencje przyjęcia założenia prowadzą do otrzymania **MAŁO PRAWDOPODOBNEGO WYNIKU**, odrzucamy założenie o prawdziwości H_0.

Uwaga: we wnioskowaniu statystycznym nie ma konsekwencji niemożliwych, a jedynie **mniej lub bardziej prawdopodobne**!

Hipotezy kierunkowe

- Sposoby formułowania hipotezy alternatywnej w zależności od przewidywań badacza.
- Rozważmy przykład badania zachowania grupy studentów w sprawdzianie psychologicznym w stosunku do typowych wyników (w populacji).
- H_0 : $\mu = 5$ (typowy/średni wynik w populacji)
- H_1 może być sformułowana na trzy sposoby:

  H_1 : $\mu > 5$ (przypuszczamy, że są lepsi niż średnia w ...)

  H_1 : $\mu < 5$ (przypuszczamy, że są gorsi niż średnia)

  H_1 : $\mu \neq 5$ (osiągają wynik różny od średniego w populacji, nie przewidujemy kierunku różnicy)

Ćwiczenie z formułowania hipotez

- Sprawdź czy jedynacy różnią się od populacji pod względem inteligencji (IQ=100).
- Sformułowania hipotezy:

  Hipoteza zerowa H_0 : $\mu(\text{IQ}) = 100$

  Hipoteza alternatywna H_1 : $\mu(\text{IQ}) \neq 100$

- Sprawdź czy himalaiści mają podwyższony poziom hemoglobiny w stosunku do populacji ($\mu = 14$).

- Inne ciekawe ćwiczenia patrz np., G.Wieczorkowska: *Statystyka - wprowadzenie do analizy danych sondażowych i eksperymentalnych*.

Testowanie hipotez dla jednej zbiorowości (rozkład normalny ze znaną wariancją)

Powróćmy do przykładu badania średnic części tłoków

$H_0 : \theta = \theta_0$, gdzie θ_0=7,5 mm.

$H_1 : \theta > \theta_0$

- Założenia: średnice części tłoków mają rozkład normalny, odchylenie standardowe jest znane i wynosi 0,05 mm.
- Wartością średnia jest nieznana liczba θ.
- Przeprowadzono badanie pomiarów odpowiedniej średnic z losowo wybranych 50 tłoków.
- Dysponujemy realizacją próby losowej $X_1, X_2, \ldots, X_{50}$ z rozkładu $N(\theta, 0.05)$.

Testowanie hipotez cd.

- Należy wybrać statystykę testową.
- Następnie wyliczyć jej wartość na podstawie próby i ocenić, czy jej wartość jest „typowa” lub „nietypowa” / mało prawdopodobna przy założeniu zachodzenia hipotezy H_0.
- Jeśli wartość jest MAŁO PRAWDOPODOBNA, to są podstawy do odrzucenia H_0.

Przykład średnic tłoków – c.d.

- Statystyka $\overline{X}$ ma przy założeniu prawdziwości H_0 rozkład normalny $N(\theta_0, \sigma/\sqrt{n})$, gdzie σ=0.05 i n=50.
- Jeśli prawdziwe H_0, to jakie powinny być wartości $\overline{X}$?
- Zamiast bezpośredniej statyki posługujemy się jej wersją standaryzowaną:

$$Z = \frac{\overline{X} - \theta_0}{\sigma/\sqrt{n}}$$

- Dalej za właściwą statystykę testową uznajemy zmienną losową Z.

Komentarz: Literatura standardowo μ_0 w miejsce θ_0

Interpretacja wartości statystyki testowej

- Nietypowe / duże / mało prawdopodobne wartości statystyki Z uzasadniają odrzucenie H_0 na korzyść hipotezy alternatywnej H_1.
- Które wartości statystyki Z są mało prawdopodobne przy założeniu prawdziwości H_0?
- Określmy wartość progową prawdopodobieństwa poniżej którego będziemy uznawali wartość statystyki za nietypową przy założeniu prawdziwości H_0.
- Odpowiada jej pewna wartość krytyczna statystyki

$$P_{H_0}(Z \geq z_{kryt}) = \alpha$$

Obszary krytyczne

Zbiór możliwych wartości statystyki dzielimy na:

- Zbiór krytyczny C $\rightarrow$ zbiór wartości prowadzących do odrzucenia hipotezy H_0 na korzyść H_1.
- Zbiór przyjęć C' $\rightarrow$ zbiór wartości prowadzących do nie odrzucenia hipotezy H_0.

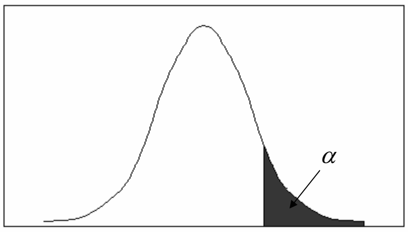

- Pomiary 50 tłoków $\rightarrow$ ich średnia $\bar{x} = 7.515$
- Obliczenia statystyki testowej

$$z = \frac{\bar{x} - \theta_0}{\sigma / \sqrt{n}} = \frac{7.515 - 7.5}{0.05/\sqrt{50}} = \frac{\sqrt{50}}{0.05}(7.515 - 7.5) = 20\sqrt{50} \cdot 0.015 = 2.121$$

$$P(z > z_{obl}) = P(z > 2.121) = 1 - P(z < 2.121)$$

$$P(z > 2.121) = 1 - P(z < 2.121) = 1 - 0.983039 = 0.017$$

- Czy to jest wartość prawdopodobna przy założeniu prawdziwości H_0?

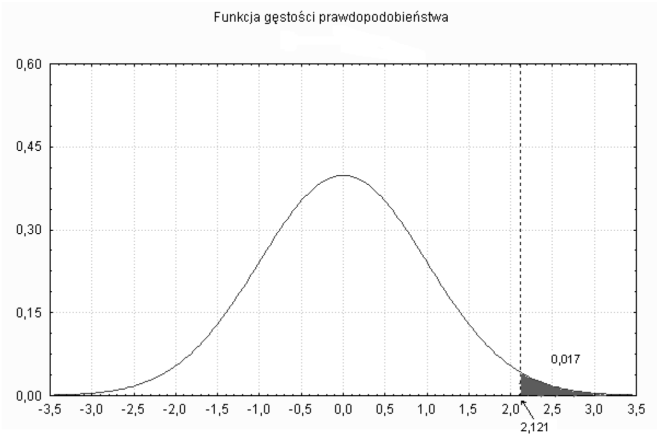

Wartości krytyczne

- Przyjmijmy α = 0.01, wtedy $z_{kryt} = 2.326$
- Wszystkie wartości statystyki Z nie mniejsze od 2.326 uznajemy za mało prawdopodobne, gdyby prawdziwa była H_0.
- Zaobserwowana wartość statystyki testowej: 2.121 < 2.326

  Brak podstaw do odrzucania hipotezy zerowej!

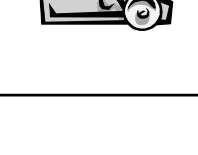

Co by było, gdyby …?

- Jeśli wartość średnia w próbie byłaby: $\bar{x}^0 = 7.502$

$\bar{x}^1 = 7.505, \quad \bar{x}^2 = 7.51, \quad \bar{x}^3 = 7.52, \quad \bar{x}^4 = 7.53$

- Zmienne standaryzowane:

$$z^0 = \frac{\bar{x} - \theta_0}{\sigma/\sqrt{n}} = \frac{7.502 - 7.5}{0.05/\sqrt{50}} = \frac{\sqrt{50}}{0.05}(7.502 - 7.5) = 20\sqrt{50} \cdot 0.002 = 0.2828$$

$$P(z > z^0_{obl}) = P(z > 0.2828) = 1 - P(z < 0.2828)$$

X	*Z*	*P*
7.502	0.2828	0.3897
7.505	0.707	0.2389
7.51	1.414	0.0193
7.52	2.828	0.00023
7.53	4.2426	0.00001

Etapy postępowania w testowaniu hipotez (test z)

Krok 1: Przyjęcie założeń i sformułowanie hipotez

- Określ badane zmienne ich skale pomiarowe i przyjmij założenia.
- Założenia dzielimy na dwie kategoria:
  1. te, których badacz jest pewien i nie chce kwestionować;
  2. te, których nie jest pewien
- (1) tworzy model; (2) wykorzystuje się do hipotez
  - Przykład założeń (1), zmienna jest zdefiniowana na skali liczbowej, ma w populacji rozkład normalny o znanym odchyleniu standardowym σ.
  - Próba losowa liczy *n* elementów.

Etapy postępowania w testowaniu hipotez (test *z*)

(2) Sformułowanie hipotez

- $H_0 : \mu = \mu_0$
- H_1 hipoteza alternatywna może być sformułowana na trzy sposoby:

  $H_1 : \mu > \mu_0$ (test jednostronny)

  $H_1 : \mu < \mu_0$ (test jednostronny)

  $H_1 : \mu \neq \mu_0$ (test dwustronny)

Etapy postępowania w testowaniu hipotez (test *z*)

Krok 2: Określenie statystyki testowej

- W teście istotności dla nieznanej średniej zbiorowości jest statystyka *Z* o rozkładzie normalnym standaryzowanym *N*(0,1).

$$Z = \frac{\overline{X} - \mu_0}{\sigma_{\overline{X}}} \qquad \sigma_{\overline{X}} = \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

- Oblicz wartość *Z* na podstawie próby.

Etapy postępowania w testowaniu hipotez (test z)

- **Krok 3/4** Ustalenie reguły decyzyjnej
  - Ustalenie tzw. poziomu istotności α
  - Znając rozkład statystyki określamy, które wartości są mało prawdopodobne (odrzuć H_0), a które nie pozwalają na odrzucenie H_0.

Obszary krytyczne

Test jednostronny („prawostronny”)

- $H_1 : \mu > \mu_0$
- H_0 odrzucamy, gdy $p \leq \alpha$ ($z \geq z_\alpha$)

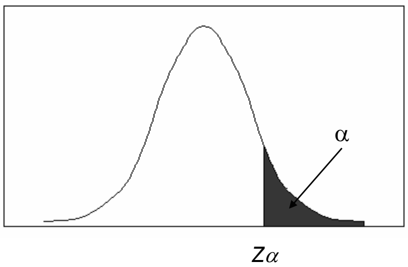

Obszary krytyczne

Test jednostronny („lewostronny”)

- $H_1 : \mu < \mu_0$
- H_0 odrzucamy, gdy $p \leq \alpha$ ($z \leq -z_\alpha$)

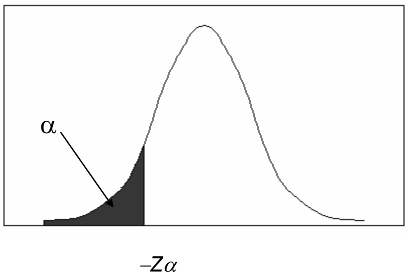

Dwustronny obszar odrzucenia !

Test dwustronny

- $H_1 : \mu \neq \mu_0$
- H_0 odrzucamy gdy **2**$p \leq \alpha$!

tzn. $Z \leq -z_{\alpha/2}$ lub $Z \geq z_{\alpha/2}$

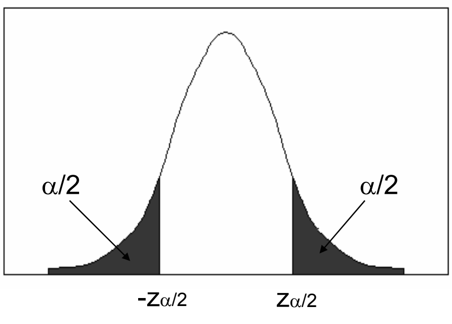

Testy jednostronne czy dwustronne?

- Przykład oceny IQ dla α =0.05
- Hipoteza alternatywna H_1 : μ(IQ) > 100
  - Dla α = 0.05 Z_{kryt} = 1.65
- Hipoteza alternatywna H_1 : μ(IQ) $\neq$ 100
  - Dla α = 0.05 obliczamy Z_{kryt} , ale dotyczy to prawdopodobieństwa $\alpha/2$, tj. 0.025

    czyli Z_{kryt} = 1.96

Test jedno- czy dwu-stronny?

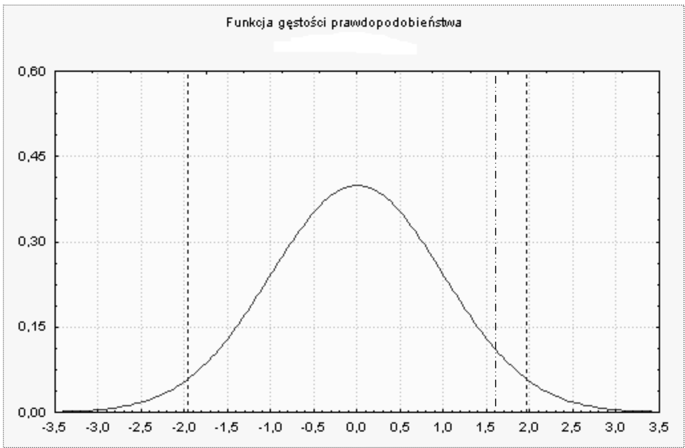

1.65 1.96

Test jedno- czy dwu-stronny?

- Zauważ, że łatwiej spełnić test jednostronny niż dwustronny!
- Badacz stosujący test jednostronny może być podejrzewany…

- Jeśli masz wątpliwości, to stosuj testy dwustronne.

Ryzyko błędu w testowaniu hipotez

- „Statystyka niczego nie dowodzi, czyni tylko wszystko mniej lub bardziej prawdopodobnym”
  Stanisław Lem

- Decyzje statystyczne są binarne – albo odrzucimy hipotezę zerową, albo jej nie odrzucamy.
- Jakie popełniamy błędy i co z nimi zrobić?

Decyzje statystyczne

Cztery możliwe rezultaty decyzji:

1. Odrzucenie fałszywej H_0,
2. Nieodrzucenie prawdziwej H_0,
3. Odrzucenie prawdziwej H_0,
4. Nieodrzucenie fałszywej H_0.

Dwie pierwsze decyzje są prawidłowe ☺, pozostałe są błędami.

Błąd I i II rodzaju

- Jeżeli **odrzucimy prawdziwą** hipotezę H_0, to popełniamy **błąd pierwszego rodzaju**.
- Jeżeli **nie odrzucimy fałszywej** hipotezy H_0, to popełniamy **błąd drugiego rodzaju**.

Decyzje wobec H_0 i towarzyszące im błędy

	Odrzucamy H_0	Nie odrzucamy H_0
H_0 prawdziwa	Błąd I rodzaju α	Właściwa decyzja
H_0 fałszywa	Właściwa decyzja $(1 - \beta)$	Błąd II rodzaju β

Nie odrzucamy fałszywej hipotezy H_0 $\rightarrow$ błąd II rodzaju (β prawdopodobieństwo popełnienia tego błędu).
Błędy obu rodzajów są wzajemnie przeciwstawne
$\alpha\downarrow \rightarrow \beta\uparrow$

Poziom istotności

- Prawdopodobieństwo popełnienia błędu I rodzaju nazywamy poziomem istotności testu (ozn. α).
  - Jest to maksymalne ryzyko błędu, które badacz jest skłonny zaakceptować.
  - Wybór wartości α zależy od badacza, natury problemu i od tego, jak „ostro” chce on weryfikować swoje hipotezy.
  - Związek między doborem α a mocą testu $1 - \beta$.
  - Typowe wartości α = 0.05, 0.03, 0.01

Powiązanie błędów I i II rodzaju

- Czy można „bezkarnie" minimalizować poziom istotności α?
- Próba zmniejszania α będzie równocześnie powodowała wzrost β.
- Powróćmy do przykładu analizy średnic części tłoków:
  - Co by było, gdyby w rzeczywistości prawdziwa wartość średnia średnic wynosiłaby $\theta = 7.51$, czyli hipoteza H_0 byłaby fałszywa?

Trochę rozważań teoretycznych

- W przypadku zachodzenia H_1 standardowy rozkład normalny ma statystyka $\frac{\overline{X}-\theta}{\sigma/\sqrt{n}}$
- Ponadto

$$Z = \frac{\overline{X}-\theta_0}{\sigma/\sqrt{n}} = \frac{\overline{X}-\theta}{\sigma/\sqrt{n}} + \frac{\theta-\theta_0}{\sigma/\sqrt{n}}$$

- Pod warunkiem prawdziwości H_1 statystyka Z ma rozkład normalny przesunięty względem poprzedniego rozkładu normalnego o $\frac{\theta-\theta_0}{\sigma/\sqrt{n}}$

Przykład średnic tłoków

- Jeśli prawdziwa będzie hipoteza alternatywna
- Statystyka *Z* ma rozkład o gęstości normalnej z wartością oczekiwaną

$$\frac{\theta-\theta_0}{\sigma/\sqrt{n}} = 20\sqrt{50}(\theta-\theta_0) = 1.414$$

i odchyleniem standardowym 1.

Prawdopodobieństwo odrzucenia fałszywej H0 i przyjęcia prawdziwej H1

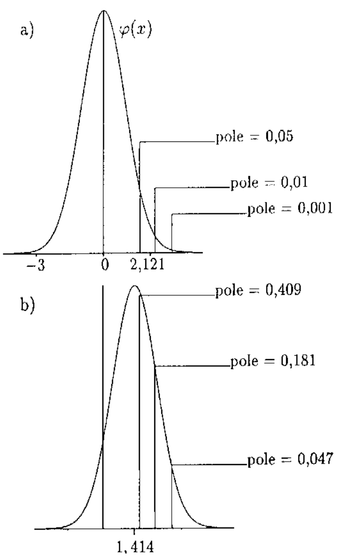

- Prawdopodobieństwo jest równe całce z tej gęstości po zbiorze krytycznym.

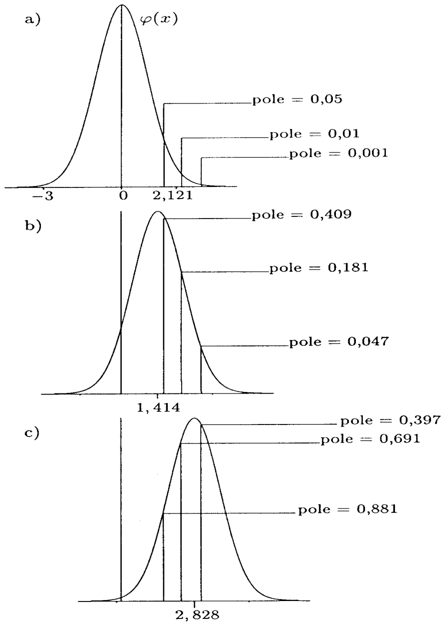

Rys. 3.7. a) Zbiory krytyczne dla poziomów istotności: 0,05; 0,01; 0,001 i zaobserwowanej wartości statystyki testowej 2,121, b) wartości mocy dla $\theta = 7{,}51$, c) wartości mocy dla $\theta = 7{,}52$

Moc testu

- Dla zadanej alternatywnej wartości parametru θ będącego przedmiotem testowania, prawdopodobieństwo odrzucenia (fałszywej) hipotezy zerowej i przyjęcia (prawdziwej) hipotezy alternatywnej nazywamy **mocą testu** dla tej wartości parametru θ.
- Moc testu $1 - \beta$
- Moc testu zwiększa się wraz ze:
  - wzrostem poziomu istotności,
  - zwiększaniem liczebność próby *n.*

Inne przykłady testu *Z*

- Specjaliści sieci supermarketów podejrzewają, że mleko pochodzące od jednego z producentów ma niższą zawartość tłuszczu niż nominalna wartość 3.2%.
- Sprawdź, czy zawartość tłuszczu się zmniejszyła!
- Zakłada się, że deklarowane przez producenta odchylenie standardowe zawartości tłuszczy w mleku nie zmieniło się i nadal wynosi 0.05%.
- Faktyczna zawartość tłuszczu jest wielkością losową o rozkładzie normalnym.
- Wykonano próbę 10 kartonów z partii produktu → średnia w próbie 3.167.

Co będzie dalej?

- Sekwencyjne testowanie hipotez (ze zmianą liczebności próby)
- Testy dla wartości średniej w rodzinie rozkładów normalnych – przypadek nieznanego odchylenia standardowego.
  - Statystyka zmiennej *T*
  - Rozkład *t* Studenta
- Testy dla dwóch prób
  - Zmienne niezależne
  - Zmienne zależne („sparowane”)
- Inne testy

Literatura

- Statystyka dla studentów kierunków technicznych i przyrodniczych, Koronacki Jacek, Mielniczuk Jan, WNT, 2001.
- Statystyka. Wprowadzenie do analizy danych sondażowych i eksperymentalnych. G.Wieczorkowska, Scholar, 2004.
- Przystępny kurs statystyki, Stanisz A., 1997.
- Po prostu statystyka, Clegg F., 1994.
- Statystyczna analiza wyników badań, Dobosz M., 2001.
- I wiele innych …

Dziękuję za uwagę

Więcej możesz znaleźć na
http://www.cs.put.poznan.pl/jstefanowski

Czytaj także podręczniki